

*Хоч гарні щоки й кучері я маю
І станом кипарис переважаю,
Але спитайте, нащо Майстер вічний
В земнім саду зростив мене? Не знаю*

*Розбивши глечика, я не журився дуже,
Бо дурню п'яному, звичайно, все байдуже.
І потай мовив глек: «Колись я був так само
Людиною, а ти — ти будеш глеком, друже».*

Омар Хайям

у перекладі Василя Мисика

І. Небо починається при землі. **Чуй, світе мій премилосердий!***

Насеред розлогих соковитих луків, вкритих багатющим розмаїттям квітучих травиць, збилися тісною купою у невеличкий темно-зелений острівець старезні велети-дерева, утворивши непривітну сутінкову діброву. Височенні дуби удавали на мудрих предковічних чаклунів, що походилися відусюди й, маючи якийсь поважний задум, раялися поміж себе потай од людей, не промовляючи слів, тихо-нечутно.

Дивне з'явисько: стоячи самотною виспою наввиш травнистої рівнини, діброва займала усилу двадцятую десятину, а однак з-під неї точився кришталєво-прозорий струмок, завширшки у лікоть, дарма що окіл не малося ані озера, ані річки. А утім, невзабарі сей потічок губився десь-інде межі лугових купин. Не усяк знав його відшукати — правдива річечка-живоробка!

* Тут і далі назви розділів є висловами з праці, укладеної М. Номисом, «Українські приказки, прислів'я та інше. Збірники О. В. Марковича та інших», друкарня П. Куліша, С.-ПБ, 1864 (окрім підкреслених фрагментів).

Гасаючи цариною, Тимко з якогось дива раз-у-раз опинявся коло діброви, наче туди його винаджувала котрась бенеря. Доступившись сього животвору, хлопчик його старанно висліджував, й виображав, як він зашиється у густвину чагарнику й прочитану, що аж на височину дозірної вежі заплів усе поспіль непроникними тенетами, й там запопаде яку то дивницю. А вже упослі, гордий своєю звагою, звірить у той вияв своїх друзів! Ачей він инаково сподіє: намігшись отак своєї власної таємниці, ретельно уховає її од усих? Тимко покіль цього не зарішив...

Діброва окошилася невдалеку від Тимкового селища, щонайбільше за годину мандрівки веломашиною. Містина ся непевна, далєбі. А проте — вже ж такі віки — мали б люди й принатуритися! Де ж пак! Не вгамуються ніяк, усе про неї страхітні химери плетуть. Чи правдиві вони, а чи легендові — нікого спитати, бо здебільш йдеться у тих оповідках про давню минувшину. Хай там як, паки й дотепер їх дітлахам переказують за-для напучування. Либонь дорослий люд так учиняє, аби-б віднадити хлопчаків од діброви, прямодушно сподіваючись, буцім посіяний небилицями страх переважить дитячу цікавість. Але ж, дивись, чей усе, про що гомонять, таки насправді відбувалося? Бозна! Навіть щира правда не живе вічно: вона згодом трухлявіє, як старе дерево, порохнявіє й поспіль щезає, або ж иначиться, злицьовується до невпізнання. Майстер час без упину сліпає над цим. Невсипущий у своїй роботі, він знає, як звичайнісінькі припадки сплести у такі мережива химерних дієписань, такого їх прикрасити, розмалювати барвистими візерунками, що годі буде різнити бувальщину од чарівних казок. Отож він і лагодить тее поволі — вечір по вечорі, рік до року...

*Дід-Час все плете позадавній килим,
Нитки йому сотає Баба-Вигадка,
Коли вже сей килим зробиться цілим?
Либонь що ніколи, бо ж не малось початку!
Хіба ж то буває щось без початку?
— з подиву питали у тата дівчатка.
— Бозна, чи буває!
Мабуть, той початок вже й міль сточила!*

Уроча Природа, намість простелити землю широким степом, запопадливо зібгала розмай, мов пістряву ряднину, й недбало кинула, аби на її хвалдах люди упослі село заклали. Немало часу збігло, поки виросла тая весь й розляглася прегарною містиною — на декількох мальовничих пагорбах, посмугованих звивистими ярами й балками. У густвині зелених байраків там виграють світельцями й лагідно бринять силеченні потічки ясної води, винаджуючи зі щирцю дрібнісінький білий пісок. Жваві струмочки дбайливо збирають докупи джереляні перли, які поспіль леліють з-під яристих схилів, щоб подарувать річці їхне тремке поспів'я.

Селище зветься Глеванія. Тутешня людність аж з таких вікодавніх часів торує стежки, що й згрібілі діди, бува, не відшукають у своїй пам'яті певної згадки про завід цього мення. А втім, інші старші люде, коли їх питають, — звідкіль, мовляв, пішло таке назвисько — низують плечима й запевняють, що у сім немає жодної таїни, бо ж йде тее від властивостей землі, що з неї складені усі навколишні пагорби. Їхньою основою є берка вохриста глина, яку ще инаково уживають глеєм, затим що вона в'язка, глевка. Так, бува, говорять про невдатний хліб, тісто на який гаразд не піднялось або його недопекли. Про такий глуздівно приказують — хоч коники ліпи.

Найпаче Тимко тішиться, коли у Глеванії пропадає електрика, а на таке пайдить чи не щотижня. Отоді вечорами люди запалюють у хатах гасові світличі, лампадки й свічки, та знечев'я збираються на сходини, аби розважитися й погомоніти. Родичі, куми й сусіди ходять в гостину, маючи за привід позичити свічку або дещицю гасу, та — слово до слова — зачинають розмови про речі цілком відстороненого шталту. Скоро одвідачі забувають, навіщо були прийшли, й вже по домівках не розходяться, а намість того, запрошені до столу іречними хазяями, застаються цідити солодку вишнівку під довгі неквапливі бесіди. Молодші збираються коло старших, усі сідають, де прийдеться — на лавках й на печі, на старій скрині або й на долівці під столом, й приходять до них чари-химороди. У цих розповідях, здоблених намистом тремтливих вогників, у мерехтінню ожилих ворухливих тіней, постає з уяви, втілюється у яскраві образи, набирає сили й розквітає чарівне плетиво поманливих пригод. Здебільш мовиться про славні діла пращурів, й чому слід триматися давніх звичаїв та обрядів. А опріч того — про святкові дива, про перевертнів й сновид... Інші оповідки вже були розказані мало не стократ, але їх знов і знов слухають, затамувавши дух. Отак, до прикладу, дітки завжди дружно просять розказать тую притчу, як було одної ночі, перед святом Сур'ї, ніби його чорт лизнув, щез водяний млин поспіль зо Свиридом-Мельником й усією його худобою. А інший раз питають, мовляв, а чому дядько Трохим переймом кульгає, або ж — чи, бува, не перевелися у Глеванії чаклуни? Малеча, нажахана вигадливими чудовиськами, що їх намалювала жива дитяча уява, оселивши на стінах, під стелею й у запіччі, ловить вухами химерні зграйки словесних вечірників, вдержуючи подих. Дітиська слухають,

Вельми химерні вакації, що укинулися Тимкові одного годинного літа

як тріпотіння тендітних крилець переймом лоскоче їхні животки. Слухають унятливо, принишкло, хоч і розтуливши роти, але мовчки, аби-х мимохіть не сполохати цікаве казання необачним словом. Тії перекази низкою в'яжуться один за одним, сплітаючись у довжелезний ланцюг дієписів, й почасти перетікають у химерний сон. А з тих переповідок виростає дедалі більше відгалужень, і якщо не укинеться нагло котрась повабна квестія або ж коли оповідачеві раптом не закортить вийти надвір, то скінчити розмову не вдасться принаймні до третіх півнів.

Приходьки, бува, дивуються: яким се побитом звичайнісіньке село назбирало таку силу пригод, що їх стало би й на цілий повіт? Але тутешні мешканці, якщо їх попитать, хіба потилицю чухають, мовляли, та бозна, відкіля воно настягалося! Либонь тому слугує причиною глибока давність питоменної людности й шана до спадку пращурів, а опроче — кріпка пам'ять на усілякі приключки й походеньки. Чи ж пак не збреше той, хто знечев'я бовкне, що йому тут нудно жити?! От говорить приказка, буцімто немає тої драбини, що неба сягне. Либонь для когось воно й тее, але глеванійці — люди завзяті: коли чогось бракує, то самі собі зроблять! Отож вони й майструють помаленьку ту драбину: «Aut inveniam viam, aut faciam», себто — або знайду шлях, або зроблю! Певно, ця земля щось далєбі знає, же людей тримає. Мало хто з прирожденних мешканців Глеванії відцурався своєї дідизни та майнув звідсіль до великого метушливого міста, бо тут чоловік — як галушка у маслі, а там — наче макова зернина, що з вітром пішла. Та й кажуть же люди — до міста по гроші, а на село по розум. Ачей не брешуть?